

N:o 183.

Af herr **E. A. Zotterman**, om *skrifvelse till Kongl. Maj:t med begäran om utredning och förslag rörande statens medverkan för ordnande af döfstumundervisningen.*

De första spåren af försök att bibringa den döfstumme boklig bildning gå hufvudsakligen ut på att återgifva honom talgåfvan. Dessa försök göras med barn ur förmögna, högt uppsatta familjer och af framstående män. Några äro dock att betrakta såsom kärleksgerningar, gjorda i det tysta. Försöken kröntes med framgång, och de lemnade rika erfarenheter i arf åt kommande släkten. Särskildt må nämnas tre de äldsta arbeten, hvilka varit af ofantligt stor betydelse för döfstumundervisningen, nemligen 1:o) det af spanske benediktinermunken Pedro de Ponce, död 1584, efterlemnade och efter hans död år 1620 af hans lärjunge, sekreteraren hos konnetabeln af Kastilien, Juan Pablo Bonet utgifna arbetet: »Bokstäfvernas natur och konsten att lära stumma tala»; 2:o) den af d:r John Wallis, matematisk professor i Oxford, född 1616, utgifna: »Afhandling öfver språket och språkljudens bildande»; och 3:o) medicine doktor Johan Konrad Ammans i Amsterdam, född 1669 i Schaffhausen, utmärkta arbete: »Den talande döfve eller metoden, genom hvilken döffödda kunna lära tala.»

När döfstumundervisningen efter midten af förra århundradet blef föremål för en allmännare uppmärksamhet samt staternas och regeringarnas åtgöranden, så märker man tvenne mot hvarandra skarpt brytande meningar om undervisningsmedlen: *tecken* eller *tal*.

Den så kallade *franska* skolans grundläggare, *Abbé de l'Epée*, som år 1760 inrättade ett döfstuminstitut i Paris, tillämpade och försvarade teckenmetoden. Han tyckes hafva varit främmande för de arbeten, som Ponce, Wallis och Amman utgifvit. Derfor går han sin egen väg. Ledtråden dervid är ungefär följande: Hvarje döfstum, som man tillför oss, har redan ett språk, så ledigt och uttrycksfullt, som vore det sjelfva naturspråket, gemensamt för alla menniskor. I detta språk förvärfvar han sig genom dess dagliga begagnande sådan färdighet, att han kan göra sig förstådd ej blott af dem, som dagligen lefva tillsammans med honom, utan äfven af dem, hvilka blott sällan sammanträffa med honom. Han kan därför undervisas. Men kan han undervisas, så blir uppgiften den att sätta honom in i vårt språks förstående. Hvilken är då den metod, genom hvilken man kan på kortaste tid och lättaste sätt föra honom in i detta språk? Skulle det icke vara det språk, på hvilket han redan kan uttrycka sig! Orden i vårt språk hafva icke något annat sammanhang med de begrepp, de skola beteckna, än ett vilkorligt, ett konventionellt. Man borde därför ställa teckenspråket i analogi med vårt konventionella språk, för att den döfstumme skall kunna öfversätta sitt språk på vårt och tvärt om. Om man nu adopterar hans språk och utvecklar det efter en fattlig metod, så skall man kunna föra den döfstumme huru långt man vill på vetandets område. Såsom en medlare mellan talspråket och teckenspråket sätter de l'Epée skriften. Och för att beteckna egen-namn samt för att ej för mycket behöfva använda skrifning vid undervisning och samtal inför han det Bonetska handalfabetet.

Sedan emellertid de l'Epée gjort bekantskap med Wallis' och Ammans skrifter, börjar han äfven i vissa fall tillämpa talmetoden i sin skola. Dock anser han sig fortfarande i allmänhet göra större nytta med att till förstånds- och språkutvecklingen hos barnen använda den tid, som eljest åtgår till det mekaniska inlärandet af talspråket.

De l'Epées metod bör sålunda betecknas: *Metodiska tecken med skrift och handalfabet utan tal*, hvartill dock i viss mening sedermera kommer tal.

Den så kallade *tyska* skolans grundläggare, *kantorn och organisten Samuel Heinicke*, som redan år 1755 i Dresden undervisade en döfstum i skrifning och sedan år 1769 i Eppendorf vid Hamburg en i tal, och som år 1778 på inbjudning af kursachsiska regeringen grundlade döfstuminstitutet i Leipzig, tillämpade och försvarade åter talmetoden. Heinicke börjar med att undervisa den döfstumme i skrifning. Sedan den döfstumme genom åskådning, bilder och naturliga tecken förts till en viss insigt i språket, börjar han undervisa honom i tal. Till ledning säger han Am-

mans ofvannämnda skrift hafva tjänat. Det ser dock ut, som om Bonets skrift icke heller varit honom främmande. Så småningom föres dock Heinicke's verksamhet in mer och mer till förmån för talmetoden, under hvilken tid han kom i skarp brefvexling med de l'Épée om sin metods förträfflighet.

De grundsatser, på hvilka han nu stöder sig, äro i hufvudsak följande: Klart tänkande är möjligt endast i talspråket; den döfstumme kan lära sig tänka på samma sätt som den fullsinnade; han är i stånd att af munnens rörelser på den talande uppfatta hvad denne säger; tänkandet i bilder och tecken blir alltid oklart och sinligt: därför bör den döfstumme lära tala. Endast det artificiella teckenspråket, sådant det förekommer hos de l'Épée, bör förkastas. Det naturliga teckenspråket är jemte bilder nödvändigt för att införa den döfstumme i språkets förstående samt den ideella verlden. Men såsom umgängesmedel får det blott användas på skolans lägre stadier. Så snart lärjungen lärt talet, måste detta vara umgängesmedlet och tecknen afvisas. Handalfabetet användes till sammanbindande af begreppen.

Denna skola bör betecknas sålunda: *Tal med naturliga tecken, skrift och handalfabet.*

Den franska metoden utbredde sig utom i Frankrike, till Österrike, Italien, Spanien, Holland, Schweiz, England, Amerika, Portugal, Danmark, Sverige och Finland. Den tyska metoden åter vann att börja med erkännande hufvudsakligen endast i sitt eget fädernesland, der den till och med råkade i sådant förfall, att den icke ens kunde täfla med den franska metoden, än mindre från densamma göra några eröfringar. Men efter år 1830 börjar talmetoden, derigenom att den energiskt handhafves af dertill skicklige män, visa sin inneboende kraft. Striden, som börjades af Heinicke och de l'Épée, har fortgått sedan dess och den fortgår ännu. Men resultatet har blifvit det, att *talmetoden numera i alla länder intagit första rummet till och med i teckenspråkets hemland Frankrike.*

Grundorsaken till den häftiga och långvariga striden om de två metodernas företräden är den, att ingendera metoden kan blifva den absolut ensamt herskande. De måste tvärtom båda stödja hvarandra. Talmetoden kan nemligen icke konsekvent genomföras utan hjälp af naturliga tecken, och den kan än mindre tillämpas på alla döfstumma. Dertill äro icke alla tillräckligt intelligenta. En viss procent döfstumma anses därför böra undervisas efter *handalfabetsmetoden*, en annan del, de minst begåfvade, efter *teckenmetoden*. Och det har varit till de döfstummas obotliga skada, att de tyska fackmännen icke förr velat erkänna denna sanning.

Efter det att talmetodens företråde framför teckenmetoden mera all-

mänt började erkännas, sökte man efter medel, genom hvilka man kunde på det mest verksamma sätt befordra talets framgång i döfstumskolorna. Och dessa medel funnos uti åtgärderna att *indela eleverna i vissa grupper, hvilka undervisades hvar för sig, och att läroanstalterna inrättades såsom inter-externat.*

Delningsprincipen anses hafva utgått ifrån Danmark, och man räknar direktor G. Jörgensen i Fredericia såsom dess upphofsman. Frågan om inter-externatet väcktes på tal i Tyskland för omkring 50 år sedan, men hon föll så att säga i glömska, tills hon år 1875 åter väcktes till lif derigenom, att undertecknad tog sig friheten framhålla inter-externats-formens företräden framför såväl det rena externatet som det rena internatet. Striden derom har sedan dess varit både häftig och långvarig; men han har ledt till det resultat, att denna form numera ej blott i vårt land utan äfven i andra länder anses såsom den lämpligaste och talet mest befordrande formen för en döfstumanstalt.

Att *praktiskt* tillämpa såväl delningsprincipen som inter-externats-formen, det har varit förbehållet Schleswig-Holstein-Lauenburg och Danmark. De hafva haft skoltvång för döfstumma sedan år 1817, elevantalet är icke så stort som hos oss och landets utsträckning är der jemförelsevis ringa.

Till intagningsanstalten i Schleswig inkallas hvart annat år de skolpligtige döfstumma från de tre hertigdömena. Inkomna i anstalten, som är internat, indelas eleverna efter begåfningen i tre grupper: a-gruppen, utgörande de godt begåfvade; b-gruppen, eller de medelgodt begåfvade, och c-gruppen, de svagt begåfvade. Hvardera gruppen undervisas för sig, och talmetoden tillämpas på alla eleverna. Efter 2 år utflyttas a- och b-grupperna i goda fosterhem, derifrån de sedan få besöka en för dem uppbyggd externatsanstalt, belägen $\frac{1}{2}$ timmes väg från intagningsanstalten. C-gruppen åter stannar kvar i internatet och en ny intagningsklass tillkommer, med hvilken man företager samma procedur som med den förstnämnda.

I Danmark har man sedan år 1861, i enlighet med en regerings-resolution, delat de döfstumma i oegentligt och egentligt döfstumma samt från dessa grupper *afskilt de sinnesslöa döfstumma*. De oegentligt döfstumma skulle undervisas medelst talmetoden i särskild anstalt. De sinnesslöa skulle också undervisas i särskild, för dem afsedd anstalt. Båda dessa grupper öfvertogos af Professor Johan Keller. De öfriga eller de egentligt döfstumma stannade kvar på kongl. institutet i Köpenhamn för att undervisas efter tecken-handalfabetsmetoden. Så småningom började man äfven på dessa tillämpa talmetoden. Resultatet deraf framkallade en betydelsefull reorganisation af Danmarks döfstumundervisningsväsen.

Sedan år 1881, då det nya döfstuminstitutet i Fredericia blef färdigt, har man i Danmark genomfört delningen först i oegentligt och egentligt döfstumma. De oegentligt döfstumma skickades fortfarande till Professor J. Kellers talskola i Köpenhamn. De egentligt döfstumma åter hafva fått stanna kvar på institutet i Fredericia, der de internerats och indelats efter begåfningen samt första året undervisats i tal. Grupperna a och b hafva derefter externerats och fortfarande undervisats medelst talmetoden, b-gruppen dock i särskildt förhyrd lokal. Gruppen c har deremot skickats till kongl. döfstuminstitutet i Köpenhamn, der eleverna internerats och undervisats efter handalfabetsmetoden, hvars kännetecken är, att handalfabetet såsom ett bekvämare sätt än skriften ersätter talet. D-gruppen, som icke anses kunna undervisas hvarken efter tal- eller handalfabetsmetoden utan endast efter den rena teckenmetoden, har också fortfarande skickats till den för densamma afsedda anstalten hos professor Keller i Köpenhamn. Efter en af undertecknad gjord anmärkning i en reseberättelse från ett besök i dessa anstalter år 1882, företog professor Keller en delning efter begåfningen också af de oegentligt döfstumma.

Numera synes aflidne professor Kellers anstalter vara öfvertagna af staten och anstalten för oegentligt döfstumma förlagd till Nyborg samt anstalten för sinnesslöa döfstumma till annan plats.

Sedan den norska lagen af den 8 juni 1881 om abnorma barns undervisning utkom, har döfstumundervisningen i Norge ordnats efter den schleswigska delningsprincipen eller efter begåfningen. Men man vill i Norge icke gå så långt som i Schleswig, att man undervisar c- och d-grupperna med tal, utan med handalfabet och tecken. Och för närvarande samlas alla c- och d-elever från de öfriga sex anstalterna i landet till anstalten i Hamar. Att märka här är, det elevantalet i Norge icke är mer än hälften mot i Sverige.

Af den sålunda gjorda framställningen framgår, att man i Schleswig—Holstein—Lauenburg, i Danmark och i Norge, i hvilka länder utan tvifvel den *bästa* organisationen för närvarande torde vara att finna, *icke undervisar efter olika metoder inom samma anstalt, utan att hvardera metoden tillämpas i särskilda anstalter.*

Huru förhåller det sig nu deremot i vårt land? Äfven här har en liflig sträfvan gått ut på att få saken ordnad så, att också vi kunde få dela eleverna efter begåfningen, och att man skulle kunna få undervisa hvardera gruppen för sig i särskild anstalt.

En första åtgärd att söka skilja teckenlinien från tallinien var den, då anstalterna för öfveråriga döfstumma inrättades.

Den utaf Kongl. Maj:t, med anledning af Riksdagens skrivelse den 14 maj 1876, under den 30 december samma år tillsatta döfstumskolekomitén, hvilken komité afgaf sitt underdåniga betänkande den 15 augusti 1878, framhåller också, ehuru delningsprincipen då ännu icke vunnit sådan uppmärksamhet, att den kunnat förvärfva sig någon allmännare tillslutning, nödvändigheten af, att de barn, som icke kunna lära tala, undervisas medelst skrift och handalfabet uti särskild för dem inrättad skola samt att dessa båda metoder icke skulle få användas i en och samma skola. Huru mycket mindre skulle då d-gruppen kunna få föras tillsammans med någon af de öfriga undervisningsmetoderna?!

Reservanten, dåvarande rektorn på Manilla, nu kontraktsprosten och kongl. hofpredikanten L. G. Lindström i Kristinehamn, gick så långt i sina yrkanden, att han ansåg, att staten borde taga de tecknande eleverna om hand och för deras undervisning använda Manilla samt derjemte ett nyupprättadt andra teckeninstitut i till exempel Göteborg eller på någon annan lämplig plats i södra Sverige.

Såväl komitén som reservanten hade goda skäl för sina uttalanden, ty den år 1876 i Stockholm församlade andra nordiska abnormskolekongressen hade enigt uttalat sig för ett sådant skiljande af talskolan och teckenskolan. Det var då icke fråga om den sedermera uppträdande »skrifskolan» eller »handalfabetsskolan».

På den tredje nordiska abnormskolekongressen i Kristiania år 1884 antog döfstummesektionen enhälligt följande resolution: *»I ett land är det nödvändigt för uppnående af ett tillfredsställande resultat af undervisningen att dela de döfstumma efter begåfning, tal- och språkförmåga i tre särskilda afdelningar eller skolor, sedan de sinnesslöa döfstumma fränskilts. Denna fördelning bör ske särskildt i hvardera af de nordiska länderna på det för detsamma ändamålsenligaste sätt.»* Och då frågan om de bildbara sinnesslöa döfstumma var under behandling vid ett af de gemensamma sammanträdena, uttalades den åsigten, att *dessa böra undervisas i en särskild anstalt, som inordnas under döfstumundervisningen.*

Svenska döfstumläraresällskapet antog den 17 juli 1886 efter diskussionen om ett af mig framlagdt förslag till distriktsindelning inom landet följande resolution: *»Sällskapet anser, att ordnandet af döfstumundervisningen i vårt land bör ske i öfverensstämmelse med den på Kristianiamötet fattade resolutionen om tredelningen, och framhåller önskvärdheten af, att ett nytt organisationsförslag så snart som möjligt utarbetas, helst af en ny komité, förnämligast bestående af fackmän.»*

Sådan komité blef dock icke tillsatt, men Kongl. Maj:t lät utarbete ett nytt förslag till lag angående döfstumundervisningen, hvilken lag med vissa ändringar godkändes af Riksdagen och derefter af Kongl. Maj:t utfärdades den 31 maj 1889. Det utmärkande för denna lag är, att han lemna möjlighet till anordningar efter olika tycke och smak. Man vore frestad påstå, det friheten vore så stor, att derigenom anordningar kunde vidtagas, hvilka vore till men för undervisningen. Detta gäller om § 13.

I ett fall är dock lagen tydlig äfven i denna §, och det är med afseende på sammanblandningen af metoderna. Derom heter det i mom. 5: »Skolans skilda linier äfvensom intagningsklassen må förläggas till olika platser. Särskildt bör tillses, att icke undervisningen å tallinien blir lidande derigenom, att dess lärjungar obehörigen sammanföras med lärjungarne å de öfriga linierna.» I konsekvens med denna bestämmelse lyder § 4 sålunda: »För hvarje skoldistrikt skall finnas en skolstyrelse, som har sitt säte, der skolan eller dess hufvudafdelning är belägen.» Samma tankegång framgår också i det af statsrådet och chefen för kongl. ecklesiastikdepartementet gjorda uttalandet till statsrådsprotokollet i ärendet den 22 mars 1889, der han under artikeln »Döfstumskolorna» säger, att »de allra flesta» af de 15 dåvarande läroanstalterna för elever i skolåldern »torde utan synnerliga svårigheter på ett eller annat sätt kunna inpassas i den nya organisationen». Det är icke utan sitt intresse, att diskussionen i båda kamrarna går i samma riktning.

Nu hafva emellertid distriktet börjat tillämpa den nya lagen och, såsom det var att förutse, på olika sätt. Första distriktet har beslutat förlägga samtliga linierna till Manilla och sålunda, att anstalten i Linköping så småningom skall försvinna; andra distriktet har likaledes beslutat uppföra ett stort institut i Eksjö, då anstalterna i Hjorted och Rephult lära få försvinna; i tredje distriktet intagas alla eleverna i institutet i Lund, och de, som icke kunna lära tala, sändas till anstalten i Karlskrona; i fjärde distriktet har man beslutat uppföra ett stort institut i Venersborg, då anstalten vid nya varfvet vid Göteborg skulle indragas, andra åter sträffa att få detta distrikt deladt i två sjelfständiga distrikt; i femte distriktet har man intagningsklass och talelever i Örebro och skickar de öfriga eleverna till Gumpetan vid Kil; i sjätte distriktet ämnar man hafva två anstalter och indraga den tredje i Upsala; i sjunde distriktet slutligen lär man ämna föra tillsammans samtliga linierna i ett enda institut i Hernösand.

Enligt min uppfattning och hvad af ofvanstående skildring framgår, har sålunda vårt döfstumundervisningsväsen på detta sätt kommit in i ett vida mindre fördelaktigt läge än de tre länders, från hvilka jag här ofvan

haft nöjet anföra några fakta och uttalandena i de resolutioner, som ofvan anförts; ja, till och med än lagens syfte är.

Innan ännu distriktena hunnit till fullo ordna för sina anstalter, torde emellertid en sak vara af vigt att påakta. Det är frågan om d-gruppen eller de minst begåfvade, de så kallade sinnesslöa döfstumma. Jag har här ofvan framhållit, att för dessa en särskild anstalt är anordnad i Danmark, att de i Norge skickas till från talet skild anstalt, samt att man på kongressen i Norge framhöll, att särskild anstalt skulle för dem inrättas. Det är också anmärkt såsom en brist mot schleswiger-skolan, att denna icke tillräckligt påaktat denna grupp. Emellertid lär äfven der under senare tiden så måst hafva skett i den åsyftade rigtningen, ty år 1889 finner man också i den skolan en d-grupp.

Uti ofvan åberopade statsrådsprotokoll framhåller departementschefen vigten af, att frågan om särskilda anstalter för teckeneleverna »*tillsvidare hålles öppen*». Derefter yttrar han: »En följd af sistberörda frågas ännu outreda skick är ock, att jag åtminstone för närvarande måste motsätta mig de från vissa håll framställda anspråken på, att staten ensam skulle åtaga sig ansvaret för de tecknande barnens undervisning. Jag gör det så mycket mera som det ofvan, i sammanhang med redogörelsen för de olika undervisningsmetoderna omtalade, ytterst obestämda procentförhållandet mellan de talande och de tecknande gör det alldeles omöjligt att beräkna vidden af de uppoffringar, som från det allmännas sida för sådant fall skulle erfordras. Dervid vill jag ingalunda förneka, att ju icke i en framtid, om vunnen erfarenhet tydligen visar, att sådant skall vara af gagn för undervisningen i dess helhet, staten torde böra åtaga sig att på särskildt sätt medverka för de tecknandes undervisning. Jag föreställer mig, att i så fall anstalterna för öfveråriga döfstumma skulle — i den mån dessa anstalter fyllt sin nuvarande uppgift — kunna dertill användas.»

Då man nästan öfverallt tyckes vara ense om, att de sinnesslöas antal utgör omkring 10 procent af samtliga döfstumma, och då man vet, att antalet af våra i skolåldern varande döfstumma är omkring 900, så torde man icke behöfva riskera allt för stora kostnader af särskilda anstalter för dessa, äfven om, såsom det är att förvänta, de döfstummas antal i skolåldern inom en snar framtid ökas till 1,000 och derutöfver. För min del är jag förvissad derom, att ett icke så väsentligt stort tillskott skulle behöfva göras till det anslag, som nu utgår till anstalterna för öfveråriga döfstumma, om dessa anstalter finge uppdraget att upptaga sinnesslöa döfstumma. Man kunde nemligen mycket väl under åtminstone de första 8 à 10 åren nöja sig med förhyrda lokaler. Under loppet

af denna tid hinner man inhemta erforderliga erfarenheter om storleken af de byggnadsföretag, som kunde för ändamålet anses böra komma i fråga.

Ett annat icke oväsentligt skäl för att staten får öfvertaga och ombesörja undervisningen och vården af de sinnesslöa döfstumma är detta: Döfheten har oftast sin orsak uti lokala förhållanden, så att han uppträder mera i sumpiga och fattiga trakter än på slättbygden och på rikare orter. Kostnaderna för de döfstummas undervisning drabba därför ojemnt. Ojemnheten bör utjemnas. Det har man också sökt göra derigenom, att bördan lagts på den större kommunen, landstinget, med understöd af staten. Mig synes ojemnheten än bättre utjemnas, om *staten helt och hållet tar hand om de sinnesslöa döfstumma* och befriar landstingsområdena från kostnaden af dessa olyckligas undervisning och vård, ty då bli de fattiga församlingarna befriade från åtminstone utgifterna för dessa sina olycksbarn. Genom en sådan åtgärd befriade man också döfstumundervisningen i vårt land från möjligheten af att teckeneleverna »obehörigen sammanföras med lärjungarna å de öfriga linierna», och man komme in i ett förhållande, som vore enligt ej blott med hvad förhållandet är i Danmark och Norge samt fackmännens enstämmiga uttalanden, utan också med gällande lag. Man komme äfven genom en sådan åtgärd till ett fortfarande nyttigt användande af anstalterna för öfveråriga döfstumma och de vid dessa anstalter verkande lärarekrafterna.

Ett icke så oväsentligt bidrag till kostnaderna för de sinnesslöa döfstummas undervisning kunde dock möjligen fås från de nuvarande storartade donationerna till Manilla.

På grund af hvad jag sålunda anfört, hemställer jag,

att Riksdagen ville i skrifvelse till Kongl. Majt anhålla, det Kongl. Maj:t täcktes låta utreda, huru och i hvad mån det af herr statsrådet och chefen för kongl. ecklesiastik-departementet till statsrådsprotokollet den 22 mars 1889 gjorda uttalandet, att staten bör åtaga sig att på ett särskildt sätt medverka för de tecknande döfstummas undervisning och att anstalterna för öfveråriga döfstumma skulle kunna dertill användas, måtte med det snaraste kunna förverkligas samt att så fort ske kan till Riksdagen inkomma med sådant förslag, hvartill denna utredning kan föranleda.

Stockholm den 8 mars 1892.

E. A. Zotterman.